

سرشناسه

- سرشناسه: پاینده، ابوالقاسم ۱۳۶۳-۱۳۹۰
عنوان و نام پدیدآور: دو مقدمه بر قرآن کریم و نهج الفصاحه/ بقلم ابوالقاسم پاینده، به
کوشش فضل اله خلیلی
مشخصات نشر: قم مجد اسلام ۱۳۹۷
خصات ظاهری: ۲۰۸ ص
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۷۰۲-۴۳-۷
وضعیت فهرست نویسی: فیفا
موضوع: قرآن - سنی و شناخت
موضوع: Quran-Sunays
موضوع: پاینده، ابوالقاسم ۱۳۶۳-۱۳۹۰
موضوع: محمد(ص)، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از هجرت-۱۱ ق
موضوع: Muhammad, Prophet, d632
موضوع: محمد(ص)، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از هجرت-۱۱ ق-کلمات قصار
موضوع: Muhammad, Prophet,--quotations, maxims.etc
شناسه افزوده: خلیلی، فضل اله، ۱۳۲۳- مصحح
رده بندی کنگره: ۹۷۸-۶۰۰-۷۷۰۲-۴۳-۷
رده بندی دیویی: ۱۵۹/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی: ۵۱۸۷۷۵۹

شناسنامه

- دو مقدمه جامع بر قرآن کریم و نهج الفصاحه
به کوشش ابوالقاسم پاینده
تصحیح و بازنویسی: فضل اله خلیلی
نشر: مجداسلام
شمارگان: ۱۰۰۰
چاپخانه: باقری قم
چاپ: اول، بهار ۹۷
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۷۰۲-۴۳-۷
صفحه آراء: مینا خلیلی
قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

شوالجی تیلو شیخ در تجدید چاپ این کتاب را به روح:
نویسنده (مرحوم) پاینده
و پدر و مادر مرحوم تقدیم می‌کنم.

تشکر و قدردانی:

از فرهیختگان گرامی آقای ناصر قاهری و آقای دکتر علی اختری که در همه موارد همکار و راهنمایم بودند صمیمانه سپاسگزاری می‌کنم.

فهرست مطالب

عنوان	شماره صفحه
پیشگفتار	۸
الف- مقدمه قرآن	۸
ب- مقدمه نهج الفصاحه	۹
فصل اول: شرح زندگی نویسنده	۱۷
الف- فعالیت های اجتماعی	۲۰
ب- فعالیت های علمی	۲۴
ج - آثار قلمی	۲۵
فصل دوم: مقدمه قرآن کریم	۲۹
فصل سوم: مقدمه نهج الفصاحه	۹۹
منابع و مآخذ	۲۰۴

پیشگفتار:

کتابی که پیش روی خوانندگان عزیز قرار دارد از دو قسمت متمایز تشکیل شده است.

۱- مقدمه ای بر قرآن کریم:

مرحوم ابوالقاسم پاینده نویسنده و مترجم توانای کشورمان پس از ترجمه قرآن کریم در سال ۱۳۱۰ خورشیدی، مقدمه مفصلی بالغ بر ۵۰ صفحه بر آن نوشت. مطالب مندرج در این مقدمه با استفاده از آیات قرآن به طرز ماهرانه ای نگاشته شده که تحسین و تمجید آن را برانگیخته و علاوه بر روانی و شیوایی منحصر بفرد، شان نزول آیات و چگونگی تفسیر و توری قرآن و اعجازاتی که در آن بکار رفته با همه ریزه کاری ها در آن بطور زیبایی خلاصه بیان و نکته ای از این بحر بی پایان مغفول نمانده است. اهمیت مقدمه در کتاب صفات و بیان مامی آنچه را که هر پژوهنده ای به آن نیازمند است باید جستجو کرد و خوانندگان عزیز را آرم است که چند و چندین بار آنرا بخوانند چرا که با هربار خواندن آن مطلب جدیدی از قرآن خواهند آموخت.

کانون طبع و نشر قرآن نظرات ۱۲ نفر از صاحب نظران از جمله: آقای عبدالرحمن فرامرزی، مدیر کیهان، آیت اله کمره ای، مولف کتاب نبیله اسلام و چند کتاب دیگر در علوم مذهبی، علامه شیخ عبدالحسین ابن الدین، مدرس مذهب عالی سپهسالار، دکتر رضازاده شفق، استاد دانشگاه، دانش سرشت، مترجم کتاب علم النفس شفای بوعلی سینا، دکتر عبدالحسین زرین کوب، استاد دانشگاه تهران، آقای مهندس چهاردهی، معلم دانشگاه تهران و مولف کتاب فلسفه اسلام، علامه حائری، علامه شبیری، مولف کتاب الغدیر، ابوالفضل لسانی، دانشمند معروف، آقای سید محمد باقر حجازی، نویسنده و صاحب مطالعات دقیق در مسائل مذهبی و آقای صدر بلاغی خطیب و دانشمند معروف و مولف دو کتاب برهان قاطع و قصص قرآن را در چاپ دوم آن آورده.

اظهار نظر بعضی از آنها در باره ترجمه و مقدمه بشرح زیر است: «صاحب نظر و قرآن پژوه معروف و معاصر، آقای بهاء الدین خرمشاهی، ترجمه قرآن مجید آقای

پاینده را ستوده و درباره وی چنین اظهار نظر میکند: ...از دیگر ترجمه های مهم قرآن مجید، ترجمه مرحوم ابوالقاسم پاینده است، که مترجمی قهار بود، و قلمی سحر داشت و ترجمه هایش از تاریخ مروج الذهب مسعودی و سراسر تاریخ طبری و تواریخ دیگر مشهود است. ... ترجمه مرحوم پاینده خیلی دقیق و حساب شده و بدون آبرو و انشاء و ریخت و پاش بود. ترجمه محض و بدون افزایش و اضافات تفسیری. و چندان استوار و شیواست که آقای محمدخواجهی، که یکی از بهترین ترجمه های آن سید ترجمه را به دست داده اند بنای ترجمه خود را بر ترجمه پاینده گذارده اند.

هدهد جنبه شخصیت هایی چون آیت اله حاج سید حسین بروجردی و آیت اله کاشف الغطاء، ترجمه او را ستوده اند. در ضمن، محمد فرزاد و آیت اله شهید مطهری نقدی بر ترجمه پاینده نوشته اند که در مجله یغما شماره ۱۱۸ به چاپ رسید. در پایان مقدمه نیز منظور خود را از ترجمه قرآن مجید چنین بیان می کند: خدایا: من این کوشش خاص تو کریم را در رنج به و نای آن نذری که با تو داشتم بردم و از همه کسان رو بتو آوردم و دل بر تو نهادم و امید به تو افکندم و از آن لطفهای بیکران و نظرهای پنهان که ترا بندگان هست امید قوی دارم که این پیشکش ناچیز در پیشگاه عزیز تو بمعرض قبول افتد که احراز رضای تو ای خدای لایزال! مرتبتی ما فوق مرتبه هاست

۲- گردآوری و ترجمه سخنان محمد(ص) نهج الفصاحه:

نام شادروان ابوالقاسم پاینده مترجم و دانشمند فقید برای محققان و پژوهشگران تاریخ اسلام نامی آشناست. او ۱۵ عنوان کتاب در مجموعه پر ارزشی به تعداد چهار مجلد، از متون اصیل اسلامی چون «ترجمه قرآن مجید، ترجمه نهج الفصاحه (سخنان پیامبر)، زندگانی محمد(ص)، تاریخ و تمدن اسلامی و معرفی شخصیت علی بن ابی طالب (ع) و...» را ترجمه و تالیف کرده است. مرحوم پاینده چندین کتاب مهم در تاریخ عمومی اسلام را که عموماً به طلوع و باروری آن می پردازند از قبیل: مروج الذهب ۲ جلد - تاریخ عرب ۲ جلد - تاریخ سیاسی اسلام

۳ جلد- التنبیه و الاشراف ۱ جلد و تاریخ طبری ۱۶ جلد ترجمه می کند.

سپس دست به نگارش: سخنان حسین بن علی (ع) و زندگی امام علی (ع) می زند. نام این کتاب چنان که خود در مقدمه کوتاهش می گوید طرحی است برای کتابی مفصل درباره زندگی آن ابرمرد عالم انسانی، و پاینده به انتشارش دست می یازد. به قول یکی از مولفان: امیدوار که بتواند حاصل چندین و چندساله تحقیقات و تتبعات خود را درباره این شهسوار اسلام و ایمان تالیف و انتشار دهد که فرمان می یابد. ^۱

مرحله پاینده پس از چند سال درس و بحث و مطالعه در تاریخ اسلام و تحقیق و پژوهش بر مبنای مستنده خمدص اقدام به جمع آوری گفتار آن بزرگوار نمود و تعداد ۳۲۲۷ حدیث از این هزاران حدیث منتسب به ایشان با اتکای به علم انساب و رجال و درایه و سیره و معازی و جزای سازی احادیث جعلی و سقیم از احادیث صحیح بانضمام ۱۲ خطبه و ۱۶ موعظه و سخنیه از سخنان ایشان فراهم کرد و با توسل به گفته پیمبرص «انا افصح العرب» آنرا «افصح العرب» نامگذاری و با نوشتن مقدمه کوتاهی بر آن در سال ۱۳۱۶ دفتر اولش را چاپ رسانید. این کتاب شریف پس از مدت کوتاهی نایاب شد. او مجدداً با نوشتن مقدمه ای کوتاه در سال ۱۳۲۴ اقدام به انتشار آن کرد و در نهایت با نوشتن مقدمه جامع و کامل کتاب را بسال ۱۳۳۶ به چاپ رسانید. مقدمه گرانقدر و نفیس آن چکیده و خلاصه مطالب تاریخ اسلام است که از ۵۹ جلد کتاب بزرگ که از اُمّهات کتب تاریخ اسلامند گرفته شده که همگی به قرون ماضی مسطور شده اند.

او برای اولین بار پس از ۱۳۰۰ و اندی سال از رحلت پیامبراکرم، کتاب نهج الفصاحه را که برگرفته از کلام همان بزرگوار است جمع آوری و خطبه های او را بر به آن اضافه کرده و همه را یکجا به زیور طبع آراسته است. سخنانی که در طول قرون گذشته دستخوش جعل و تحریف قرار گرفته بود که شرح مفصل و پُر فراز و نشیب

۱- مطالب این پیشگفتار بیشتر برگرفته از متون دو مقدمه ای است که بر کتاب شریف نهج الفصاحه - علی ابر مرد تاریخ - توسط پاینده نوشته شده.

آنرا باید از مقدمه آن خواند. این کتاب ارزشمند بعد از او چندین مرتبه چاپ و منتشر گردیده و انتشارات و افراد متعددی آن را با همین نام به چاپ رسانده. متأسفانه در سالهای اخیر بعضی نیز دخل و تصرف هایی در آن نموده و علی رغم رسم معمول آنرا بنام خود به چاپ رسانده اند. که البته کار زیبایی ای نکرده اند.

زبیر نوشته مترجم در مقدمه کتاب: «تا اواخر قرن دوم به کوشش جاعلان، حدیث منسوب به پیامبر فراوان شده بود و شماره آن به ۶۰۰ تا ۷۰۰ هزار می رسید». در کتاب در قرن سوم عظیم مجموعه هایی از احادیث صحیح آغاز شد بخاری از کل احادیث موجود آن عصر ۷۰۰۰ حدیث را انتخاب کرد که به پندار وی صحیح بود اما ۳۰۰۰ از آن مکرر است. کلینی ۱۶۰۰۰ حدیث صحیح را از مجموعه ای در کتاب خود آورد و این است (ص ۱۰۰) ۹۰۰۰ حدیث صحیح را انتخاب کرد و شیخ طوسی در التهذیب ۱۳۵۰۰ حدیث را برگزید و صاحب کتاب استبصار فقط ۵۵۰۰ حدیث را صحیح و متعلق به پیامبر (ص) است.

پاینده با توجه به موارد ذکر شده در مقدمه کتاب و توسل به علم رجال و درایه، احادیث صحیح ازسقیم و سره را ناسره را جدا ساخت. او در مقدمه کتاب نهج الفصاحه که در تاریخچه حدیث است، متنی فوق العاده زیبا و روان ارائه داده که خود کتابی جداگانه است و در آن از ۵۹ اثر، به موضوعات تفسیر، حدیث، تاریخ، رجال، و ... دهها کتاب بزرگ و کوچک دیگر استفاده کرده است. با مطالعه این دیباچه، انسان در دنیای پر تلاطم و شگفت انگیز نقل حدیث، از زده ان حیات پیامبر (ص) تا قرن سوم قرار میگیرد و به فکر فرو می رود که چگونه در طول قرن کلام جاری شده از لبان پیامبر (ص) دستخوش تحریف و ازدیاد شده و به عبارت دیگر از هر ۱۵۰ حدیث بررسی شده فقط یکی متعلق به اوست:

مرحوم پاینده در مقدمه چاپ اول می نویسد: «من این مجموعه را که سخنان یکی از مومن ترین مردان جهان جمع آوری کرده ام، به نسل حاضر ایران که در روشنائی عصر جدید برای احراز توفیق و اثبات لیاقت نژاد ایرانی

می‌کوشد ارمغان می‌فرستیم و امیدوارم این سخنان بزرگ که تراوش یک روح نیرومند است برای تهذیب و تصفیه جوانان امروز که مردان فردا هستند، عاملی موثر باشد»^۲

در مقدمه چاپ دوم می‌نویسد:

«مسلمانان با مرگ پیامبر فراغی عظیم در معنویات خود یافتند که برای پُر کردنش به نقل بحث و تنظیم گفتار او پرداختند. خلیفه دوم مسلمین عمر از نقل حدیث به شدت بنویسند و می‌کرد، او رواج حدیث را مایه بی‌رغبتی مردم به قرآن می‌شمرد. حدیث سالان هر کدام هدفی را تعقیب می‌کردند. بسیاری احادیث بتائید شهرها و طایفه‌ها ساختند، عده‌ای بتائید فرقه خویش و تضعیف دیگران حدیث می‌ساختند، یاران و دشمنان نو مسلمان حدیث می‌ساختند. یعنی برای جلب نظر اربابان به جعل حدیث می‌پرداختند. ابوداود نخعی، شب همه نماز می‌گذاشت و بروز روزه می‌داشت، اما حدیث می‌ساخت. گویا کنیز اوست که سؤال می‌کند مولای توجّه می‌کند؟ می‌گوید: (قائم اللیل است و انما الصوم) شب تا به صبح نماز می‌کند و روز تا به شام روزه می‌دارد و دروغ می‌گوید. (منظور حدیث ساختن است).

عده‌ای نیز باحسن نیت بقصد اعلاّی دین یا ترویج قرآن و تهذیب اخلاق نقل حدیث می‌کردند، بعضی در فضل قرآن حدیث می‌ساختند تا مردم را به قرائت آن ترغیب کنند، برخی از جاعلان حدیث قصه‌گویان بهانه‌ها و احادیثی قصه‌وش می‌ساختند. طبع مردم افسانه دوست بود که این احادیث قصه‌گونه‌ای پذیرفت و رواج می‌داد. اما چیزی که بیشتر از همه موجب جعل و اشاعه حدیث در میان حکام بنی‌امیه بودند، که با پرداخت درهم و دینار به مسلمانان ناآگاه و کم‌ایمان ولی پول دوست به بزرگ کردن خاندان بنی‌امیه می‌پرداختند. «کار بجائی رسیده بود که فردی مانند شمر بن ذی الجوشن ذبابی کلایی قاتل فرزند پیامبر نیز در مسجد کوفه می‌نشست و بنقل حدیث می‌پرداخت»^۳

۲- ابو القاسم پایده - مقدمه نهج الفصاحه - چاپ اول ص ۹

۳- علامه علی اکبر خان دهخدا، لغت نامه ذیل حرف (ش)

در زمانی که خلفا، مسلمانان را از نقل حدیث بر حذر می داشتند، بسیاری به جستجوی حدیث درست و سماع از راوی راستگو به شرق و غرب سفر می کردند، از مدینه به مصر و شام و گاه تا فرغانه و سمرقند می رفتند و محنت سفر را که در آن روزگار نمونه سقر بود در راه این مقصد بزرگ آسان می شمردند.

یابربن عبدالله انصاری صحابی معروف از مدینه به مصر و شام رفت تا حدیثی را که عبدالله بن انیس جهنی از پیامبر روایت می کرد از او بشنود و هم او از مدینه به مصر سفر کرد تا از عقبه بن عامر حدیثی فراگیرد. در مسجد دمشق یکی پیش او برد و آمد و گفت: (از مدینه آمده ام تا حدیثی را که از پیامبر روایت می کنی از تو بشنوم)، نکته این است که هم جابر و هم آن مرد مدنی، حدیث مطلوب را از روایان دیگر شنیده بودند. این را سراز بقدم شوق می سپردند تا از سلسله روایان حدیث یکی کم شود و سندش به پیامبر نزدیک تر شود و حدیث از کسی بشنوند که از پیامبر شنیده باشد.

مرحوم پاینده پیرامون چگونگی جمع آوری سخنان محمد و علت نامگذاری کتاب می نویسد:

و من این مجموعه از حدیث شریف پیامبر را ضمن انحصار و بحث متون بسالها پرداختم و چیزی از نقد عمر بر آن صرف کردم و در نقد آن مکان خویش کوشیدم و اگر با همه دقت از آن غفلت که در نهاد انسان هست حدیث منسوخ در این میان آمده مشوش نیستم، که چیزی بعد بر پیامبر نیسته ام، نقل حدیث دیگران با علم به ضعف نکرده ام و هم مجوز دیگری داشته ام که مجموعه، احادیث حلال و حرام نیست، حدیث خیر و فضیلت و صلاح و کمال است و ائمه سلف تسلسل در اسناد این گونه احادیث را به اتفاق روا داشته اند که حدیث مشهور میگوید: هر که شنید کار خیری ثوابی دارد و به انجام آن پردازد پاداش آن یابد اگر چه پیامبر نگفته باشد. هسته این مجموعه در آغاز از ایلاف (جمع) چند اربعین و دو رساله صد کلمه ای پدید آمد (اربعین مجموعه ای است که محدثان سلف بقصد ادراک ثواب و بهره وری از شفاعت موعود، از چهل حدیث معتبر و مسلم مرتب می کرده و متن آن را به خاطر

می سپرده و بر تکرار و تلقین و تعلیم آن مواظبتی دقیق داشته اند) تا آن جا که من به ضبط آورده ام، مجموعه های اربعین از مولفات سلف از اربعین بیشتر است و هم بعضی محدثان بر عایت احتیاط از بیم آن که مبدا یک یا چند حدیث منقولشان مُسَلَّم الصدور نباشد برای اطمینان از حصول ثواب و فیض و شفاعت، مجموعه ای از یکصد حدیث فراهم می کرده اند تا قطعاً چهل حدیث مسلم را ضبط کرده باشند.

محمد(ص) در میان سخنگویان عرب در فصاحت ممتاز و در بلاغت بی همتا بود و این صفت نیست، زیرا قلب وی محیط الهام بود و گفتار الهی بر زبانش جاری می شد هر چند اسلوب سخنان وی با گفتار الهی مختلف است، اما در این جهت با هم آسراک دارند که هر دو از دسترس معارضه و تقلید بر کنار است.^۴

بسال ۱۲۱۳ که فراغت هشتی داشتم و مایه بیشتر کارهای من از آن دوران است، اندیشه تنظیم مجموعه ای از کلمات خیر البشر که موضوع آن فضیلت و اخلاق باشد نه احکام، در من قوت یافت و چند اربعین خطی و چاپی و دو مجموعه صد حدیث را بهم پیوستم که پس از حذف مکررات و احادیث احکام که حفظ و ضبط آن، مردم عادی را سودی نیست چیزی کمتر از سیصد حدیث بجا ماند و باقی مانده را به اسناد آن از متون خاصه و اصول عامه عرض کردم و چند حدیث را که در ترازوی درایت وزنی نداشت رها کردم و مابقی را با ترجمه رسی بعنوان سخنان محمد (ص) بسال ۱۳۱۶ به چاپ دادم..... مجموعه ما بدین صورت سه می بیند، بیاری خدا کامل و یا نزدیک به کامل شد و همه یا غالب کلمات محمد که مرغیب خیر و تأیید فضیلت و کمال است در یکجا فراهم آمد و معانی آن به قالب فارسی ریخته شد. ریک نیمه از آن به سال ۱۳۲۴ بچاپ رسید و عنوان آنرا به اقتضای شریف رضی که کتابت علی (ع) فراهم کرده بود، نهج الفصاحه کردم که این دو مجموعه بزرگ که یکی از کانه فضیلت محمدی جسته و دیگری از ضمیر پاک شاگرد بی بدل وی تراوش کرد از پی قرآن که یکده تا بلاغت قرون است چون دو سبق جو^۵ در این مضمار^۶ پیش و

۴ - همه از مقدمه چاپ دوم نهج الفصاحه

۵ - پیشرو

۶ - میدان اسب دوانی

پس می روند و اگر آن نهج بلاغت است این نهج فصاحت است و شایسته مجموعه ای چون این عنوانی جز این نبود. حدیث «انا افصح العرب» اگر متواتر نیست به شیاع از احادیث عادی برتر است و عنوان «افصح» که پیمبر به خویش می دهد کافی است که مجموعه ای از کلمات او را نهج الفصاحه توان نامید که: نهج، طریق روشن است و سخنان افصح عرب راه روشن فصاحت است.

هدف از این دو مقدمه:

در پایان باید صافه نمایم که هدف از چاپ این دو مقدمه ارزشمند توصیه ای است اکید در مطالعه آنها به دانشجویان تاریخ و علوم اسلامی، طلاب حوزه های علمیه و علاقه مندان به تاریخ اسلام، غور و تفحص در مندرجات ارزشمند آنها، هر چند مطالب آن کم است اما محسوس فوق العاده ای برخوردار است. مجدداً خاطر نشان می سازم که این دو مقدمه حاوی خلاصه ایست از: (علم صرف و نحو، سیره و مغازی، انساب و رجال، شروع نقل حدیث، راویان راستین احادیث، حکایت جعل حدیث، تشخیص حدیث صحیح از سقیم، بررسی احادیث صحیح به روش شیعیان و نقل اقوال مختلف در چرایی جعل حدیث) نویسندگان آن حق مطلب را به شایستگی هر چه تمامتر اداء کرده است، که به زعم من آنها را باید و کتاب بزرگ قلمداد کرد.

نجف، باد - فضل الله خلیلی

مهر / ۹۶